

A múzeumalapító öröksége

Száz éve született Berczki Imre

85 esztendőt élt, ebből 65 esztendőt áldozott Dévaványa és környékének – a Sárret és a Nagykunság – szellemi és tárgyi értékeinek összegyűjtésére.

Berczki Imre Dévaványán született 1912. február 11-én. Édesapjának, Berczki Imrénének 20 holdas tanyás ingatlana volt Nádösvényen; édesanyja, Hollósi Mária rajta kívül még két gyermeket nevelt: Istvánt és Máriát. Elemi iskolái elvégzése után a kisújszállási református gimnáziumban tanult, Debrecenben először teológiára iratkozott, majd a Böleséskaron földrajz-történelem szakon szerzett diplomát.¹ Debrecenben meglepetten tapasztalta, hogy ingyenes könyvtár és múzeum is van: „Vasárnap délelőttként az ingyenes nyitásokat látogattam. Harmadéves koromban Ecsedi István múzeumigazgatónak a jószág teletetésére vonatkozó adatokat gyűjtöttem.”² Amint visszaemlékezésében írja, 1939 tavaszán „összehozott Györffy Lajos túrkevei főjegyző Györffy István néprajzprofesszorral. Az meghívott a 'Táj- és Népkutató Intézet' esti összejöveteleire... Itt ismerkedtem meg Vargha László tanárságával, a két Kovács testvérrel: Lászlóval és Péterrel, Gunda Bélával, Ortutay Gyulával, Majlát Jolánnal, Molnár Balázssal, Vargyas Lajossal, Kovács Mártonnal, Fehér Gyulával és más fiatalal.”³ Györffy István halála után lehetősége nyílt a budapesti egyetem néprajzi tanszékén Viski Károly mellett dolgoznia könyvtárosként, s elkezdte néprajzi írását az Óberettyó menti legelők pásztorainak életéről. A háború után a soproni állami Széchenyi Gimnázium tanáraként készítette el doktori értekezését, miközben megmentette a Széchenyi család levéltárát.⁴

Egy év után feladta soproni állását és 1946-ban végleg hazatelepült. „Dévaványa kultúrintézmények dolgában mindig is gyengén állott. A ránk maradt adatok és kultúrtörténeti emlékek azonban sejtetik, hogy mindig voltak községünkben olyan emberek, akik a tudományos értékkel bíró dolgokat gyűjtötték és őrizték. E ritkaságok a kor vezetői gondolatát tükrözik.”⁵ Berczki Imre fontosnak tartotta a régészeti értékek megmentését. 1935-től kezdve minden nyári vasárnap járta kerékpárjával a Hármas-Körös és az Óberettyó között, a Simai csárda, a Balkáni-halom, a csejti Holt-Berettyó és Bucsa környékét. Gyűjtötte a felszíni leleteket. Minden lelőhelyről leírást, minden leletről rajzot készített.⁶

1948. augusztus 9-én saját gyűjtéséből és rendezésében 48-as műsort mutatott be a településen. 1950-től, mint Békés megye népművészeti felelőse népi táncokat filmezett K. Kovács Lászlóval, Merényi Zsuzsával és Vig Rudolfal.⁷

Berczki Imre az íróasztalánál

Néprajzi doktorátusának megszerzésével szinte egy időben határozta el, hogy Dévaványán múzeumot hoz létre. A Múzeumok és Műemlékek Országos Központja támogatta célját, de az akkori községi tanács elzárkózott a múzeum létrehozásától. Tekintettel arra, hogy a már akkor is a Dél-Alföld egyik legjelentősebb néprajzi gyűjteményével rendelkezett, a Közoktatásügyi Minisztérium 1951. december 15-i hatállyal, 162-B117-4/1951. iktatószámmal nemzeti érdekű magángyűjteménnyé nyilvánította Berczki Imre anyagát, majd egy esztendő múlva a 863-82757/1952. számon a régészeti gyűjteményt nyilvánították nemzeti érdekű gyűjteménnyé.⁸

¹ *Südi Lászlóné: Ki volt a fáradhatatlan ember? Múzeumpártoló Kiemelkedően közhasznú Alapítvány. Dévaványa, 2003. 6.*

² Berczki Gyűjtemény. Dévaványa, kéziratos, 1987. 3.

³ Berczki Gyűjtemény. Dévaványa, kéziratos, 1987. 4.

⁴ Berczki Gyűjtemény. Dévaványa, kéziratos, 1987. 5.

⁵ Berczki Imre: *Muzeális gyűjtemények Dévaványán*, 1955. BIHG. A-99. 38.

⁶ Uo.

⁷ Berczki Gyűjtemény. Dévaványa, 1987. 6.

⁸ BIHG. MT-2010. 6.

1954-ben a Népművészeti Intézet anyagi segítségével a magángyűjteményt külön helyiségben – saját lakóházában, Dévaványa, Kossuth utca 40. szám alatt – raktározta, és megrendezhette az első kiállítását a lakóház két szobájában. Itt kaptak helyet a népi himnőszakkör tagjai is. 1955-ben részt vett saját anyagával a környező településekkel együtt rendezett vándorkiállításon. A békéscsabai múzeumban 1955. augusztus 20-án megnyitott népművészeti kiállításon is bemutatkozhattak textiliákkal, pásztorfaragásokkal, ugyanezen a napon Dévaványán a Bereczki Gyűjtemény helytörténeti-régészeti kiállítással várta az érdeklődőket. 1955. október 9-én *pásztornapot* rendezett Kenderesszigeten, a Népművészeti Intézet film- és magnetofon-felvételt készített, cikkek jelentek meg a Szabad Nép, a Viharsarok Népe, a Szabad Ifjúság és a Művelt Nép folyóiratokban. Folyamatosan gyűjtött és egyre több segítségre talált, amikor Rábai Miklós, Vígh Rudolf karnagy, vagy a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetői kutattak a településen. Ebben az esztendőben egy különleges állományegységgel bővült a gyűjtemény: Vaszkó Vince fényképész üvegnegatívjaival.⁹

1956-ban kezdődött meg a település határában a szikjavítás, a digózás, és megint mentette a menthetőt, terepmunkát végzett, ügyeket intézett, féltette a környező települések régészeti anyagát. *„Kiszállásomról naplót vezettem, a bányákról és környékükről térképvázlatot készítettem, bemértem a bánya falában mutatkozó gödröket, a leleteket zacskóba csomagoltam, ráirtam a lelőhely nevét és a találás pontos dátumát, majd a zacskót zsákba téve hazaszállítottam. Tíz évig tartott ez a munka. 1200 munkaórát fordítottam rá, 5000 km-t tettem meg kerékpárral [...] a gyomai, endrődi, körösladányi, szeghalmi, füzesgyarmati, vésztői, okányi, körösnagyharsányi határban nyitott bányákhoz, illetve lelőhelyekre. Az eredményt jelentettem a Nemzeti-, s később a Mezőgazdasági Múzeumnak [...] a mentés érdekében nem vehettem fel a versenyt a gépkocsival és sok pénzzel száguldó vigécekkal.”*¹⁰

1956 őszén szervezte meg a múzeumbarátok körét, s tagjai nagyon sokat segítettek nemcsak a szakmai munkában, hanem a mindennapi élet problémáinak megoldásában is. *„1957 januárjában tervezetet nyújthattam be a megyei tanács oktatási osztályához az általános és középiskolai tanulóknak a lakóhely- és szülőföldismerettel való ismerkedés tárgyában...tulajdonképpen ejtették az egészet... Vízont az a módszer, ahogyan a messze vidékről a Sárrétre szakadt 20-22 éves nevelők igyekeznek a 'szülőföld-ismertetés' betűjének eleget tenni, nem érhet el annyit sem, mint a bottal nyúl után kergetett kutya...a dévaványai gyűjtemény mint magángyűjtemény szerepel a nyilvántartásban, s így biztos anyagi forrásoknak híjjával vagyunk.”*¹¹

1958-ban népi hangszerkiállítást rendezett. Az Állami Népi Együttes anyagi segítségével vásárolt egy Kalypso-típusú magnetofont, amelynek segítségével zenei felvételeket tudott készíteni. Neki kö-

A régi múzeum épülete

⁹ Bereczki Imre: Jelentés a dévaványai gyűjtemény 1955. évi állapotáról. Muzeális gyűjtemények Dévaványán, 1955. BIHGy. A-99. 33.

¹⁰ Bereczki Gyűjtemény. Dévaványa, 1987. 8.

¹¹ Bereczki Imre: Jelentés az 1957. évi munkáról. BIHGy A-99. 35. 1.

szönhetően megmaradt a ványai népdal és népzene, s ma tudjuk, ki volt Kádár Ferenc, Nácsa János és sok adatközlő hangja, visszaemlékezése.¹²

1970-től kezdődtek el a MTA Régészeti Intézetének topográfiai munkálatai, minden tudásával, ismeretével segítette a feldolgozást. „A sikeres leletmentés eredményeinek hatására a megye utasítást kapott az Akadémiától, hogy próbáljon közbenjárni a ványai tanácsnál gyűjteményem közgyűjteményé tétele érdekében. Dér László megyei múzeumigazgató egy munkatársával kiszállott Dévaványára, s tárgyalta a tanácselnökkel...nevelésesen csekély, 20.000.-Ft vételárat ötévi részletben fizették volna ki...Tudták, hogy az ajánlatot nem fogadom, nem fogadhatom el.”

1985. május 23-án, felesége, Szabó Erzsébet szóbeli végrendeletet tett: „Csak annyi a kívánságom, hogy ez a kis múzeum maradjon együtt. Legyen Bereczki Imre Múzeum. Kerítsék körül. Utána elénekelte a Szózat első és második versszakát.” Bereczki Imre hitvese, támasza, aki mindig, minden körülmények között mellette állt, 1985. december 7-én hunyt el.

Szabó Ferenc megyei múzeumigazgató, Grin Igor igazgatóhelyettes, mint tanúk előtt jött létre Bereczki Imre és az akkori községi tanács között a 1987. február 9-én az adásvételi szerződés, „mely szerint a gyűjtemény a jelenlegi helyén marad. A Nagyközségi Tanács gondoskodik a házigatlannak a műszaki szakvéleményben foglaltak szerinti felújításáról. A megvásárlást követően a vevő folyamatosan gondoskodik annak rendezéséről, közművelődési, tudományos hasznosításáról. E feladatok elvégzésével az eladót bízza meg mindaddig, míg e munkák végzésére egészségi állapota képessé tesz. A közgyűjteményre vonatkozó előírások megtartásának ellenőrzését, a közgyűjteményben végzendő szakmai feladatok kijelölését a fenntartó egyetértésével a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága végzi.”¹³

Életének utolsó éveiben szakmai segítségére is talált. A Dévaványai Kulturális és Hagyományörző Egyesület megalakulásával, 1994 decemberében – elnöke sok éven át Hajdú József lokálpatrióta, kiadványszerkesztő, a Sárreai Digitális Gyűjtemény Alapítvány és az Ösztörű c. kulturális magazin szerkesztője – a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságának és a Karácsonyi János Honismereti Egyesület tagjainak segítségével, és Dévaványa Város Önkormányzata Képviselő-testületének pozitív hozzáállásával, támogatásával már nem érezhette magát egyedül. Árkus Péter 1997-ben elkezdte a régészeti anyag leltározását. 1997-ben, még Bereczki Imre életében megnyílhatott egy jelentős néprajzi és régészeti kiállítás. A Kossuth Lajos Tudományegyetem néprajzos hallgatói kezdték el Őrsi Julianna, a türkevei múzeum igazgatójának szakmai vezetésével 1999-ben a néprajzi anyag leltározását. A

Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény 2000. április 14-én került be a magyarországi múzeumi intézmények anyakönyvébe, s az impozáns múzeumi épület egy helyi illetőségű szponzor, a ványai vállalkozók és a város önkormányzatának anyagi segítségével véglegesen 2000. augusztus 17-én megnyitotta kapuit a látogatók előtt. 2003-ban pályázati pénzek segítségével felavattuk a kiszolgáló-raktárépületet és a nyitott szint, így a település minden korosztálya számára megfelelő színteret biztosít a múzeum udvara és épületegységei.

A helytörténeti gyűjtemény azon kívül, hogy folyamatosan, szakmai szempontok szerint feldolgozza, leltározza, kezeli Bereczki Imre által összegyűjtött anyagot, természetesen Dévaványa történetével és kulturális életével kapcsolatos emlékeket folyamatosan gyűjti. A múzeum nagy régészeti anyaggal rendelkezik. A 2006 augusztusában nyílt állandó kiállításon megtekinthetők az egykor itt élt népek – többek között a Körös-kultúra, az alföldi-vonaldíszes, a tiszai-kultúra, a tiszapolgári kultúra, a péceli kultúra tárgyi emlékei. A kiállítást Sápiné Turcsányi Ildikó – a békési Jantyik Mátyás Múzeum régésze rendezte. A száz évvel ezelőtti sárreai emberek mindennapjait mutatja be az *Ősök emléke kísért* című ál-

A Bereczki Emlékszoba az új múzeumépületben

¹² Bereczki Gyűjtemény. Dévaványa, 1987. 8.

¹³ Bereczki Gyűjtemény Dévaványa, 1987. 11.

landó néprajzi kiállítás, mely a „háza” vezeti be a látogatót, ahol a vetett ágyak, kemence és szövőszék, illetve a konyha eszközei idézik elénk az egykori ványai, sárréti életmódot. Mindezek mellett évente több időszakos kiállítás is megrendezésre kerül a múzeum saját, illetve az alkotók, gyűjtők anyagából. Bemutakoztak az elmúlt években többek között kézművesek, viseletkészítők, bentlakásos intézmények lakói, ványai elszármazott amatőr festőművészek.

A múzeum értékes írott és képi anyaggal várja a kutatói vágyókat. A gyűjtemény anyagából az évek folyamán már több dolgozat, beszámoló született. A múzeum munkáját nagyban segíti a – hatvanas években rövid ideig működő, 2000-ben újjáalakult – közel százfős Dévaványai Múzeumbarátok Köre. Legyen szó akár adatközlésről vagy rendezvényeken való vendéglátásról, gyermektáborról (2001-ben rendezték meg az elsőt, azóta egyre népszerűbb a helyben élők és az elszármazottak körében), kézműves foglalkozások lebonyolításáról. A Múzeumpártoló Kiemelkedően Közhasznú Alapítvány – szintén 2000-ben – Bereczki Imre hagyatékából jött létre, célja a település helytörténetének feltárása, megismertetése; szellemi, tárgyi hagyományainak ápolása, gyűjtése; kulturális értékeink kiadványokban való megjelenítése – mindezek elősegítésére pályázatok kiírása, pályaművek elbírálása, díjazása; a gyűjtemény munkájában rendszeresen résztvevő, az azt segítő múzeumpártoló és adományozók tevékenységének anyagi, erkölcsi elismerése. 2009-ben jelent meg a *Kincseink* c. kiadvány 6. kötete, amelyet az alapítvány szponzorált.

A helytörténeti gyűjtemény az alapító, a város mindenkori vezetői, lakói és az onnan elszármazottak, a vállalkozók és a múzeumbarátok szellemi és kézzel fogható támogatásából jött létre. *„Imre bácsi, amit megmentett, a nagy szegénységében tette, gyakran éheztek, hogy megvegyenek valamit. Egy rossz biciklivel közlekedett, cipekedett, amíg mások kinevették...Ványának hatalmas történeti, régészeti anyaga van, mert volt egy Bereczki Imréje, aki koldus maradt, hogy mentsen!”* (Vaszko Irén)

2012. február 11-én lenne száz esztendő. Ha itt lenne, örülne annak az általa létrehozott muzeális intézménynek, ami ma a Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény nevet viseli. Tudományos munkájára megbecsüléssel, tisztelettel emlékezve, 2012. február 10-én emlékkonferenciát rendeztünk a dévaványai múzeumban.

Murányi Magdolna

Száz éve született Székely Tibor, világjáró és útikönyvíró

Székely Tiborról írva a fenti cím bizony leszűkítő, ugyanis életének hetvenöt esztendeje alatt számtalan foglalkozást üzött! Hiszen – többek között – volt néprajzkutató és dramaturg, operatőr és nyelvtanár, újságíró és múzeumigazgató, mindenekelőtt azonban bámulatos nyelvérzékkel megáldott ember, aki bejárta és könyveiben leírta úgyszólván az egész világot. Mert a földrajzi felfedező kora – terra incognita hiányában – alighanem egyszer és mindenkorra lezárult, hasonló veszély azonban a világjárókat, világutazókat, szerencsére nem fenyegeti. Mert látnivalókban, érdekességekben gazdag – s így útra csábító – távoli tájak nemcsak minden időben voltak, de lesznek is!

Székely Tibort mindenek előtt mint világjárót és útikönyvírot tartja számon az emlékezet, s bizony lélegzetelállítóak az őt e téren jellemző számok: kilencvenegy ország földjén járt, s ezekben az általa beszélt huszonnégy nyelv valamelyikét használva több mint hétézer előadást tartott! Írt huszonzét könyvet, melyek – eddig – több mint harminc nyelven jutottak el az olvasókhöz!

Ennyi bevezető gondolat után nézzük immár, hogy élete és tevékenysége jó emlékezetünkre miért is érdemes? Szé-

